

БОРИША ЛЕЧИЋ*

Академија за националну безбедност
Београд

УДК 159.923.2(28):316.48

Прегледни рад
Примљен: 01.07.2018
Одобрен: 20.07.2018
Страна: 121-136

ВЕРСКИ ИДЕНТИТЕТИ – МОТИВАЦИОНИ ФАКТОР ТЕРОРИЗМА „ИСЛАМСКЕ ДРЖАВЕ“

Сажетак: У условима сложених глобализацијских процеса, религија је са својим декларативним вредносним системом, данас можда више него икада потребна савременом човеку како би, барем привремено, неутралисала негативне ефекте политичког, економског, културног и војно-милитаристичког империјализма који деструктивно разара верске, националне и културне идентитете.

Савремени друштвени процеси показују да је однос религије и идентитета веома комплексан јер се ради о вишедимензионалним феноменима који се у друштвено-историјском времену и простору свакодневно трансформишу и адаптирају савременим изазовима, процесима и трендовима. Верски идентитет, као што рече М. Вебер није „само систем веровања и идеја“ већ истовремено и „стожер окупљања, средство идентификације али и мобилизације.“ (Cvetkovska-Ocokoljić, Cvetkovski, 2010:89)

Улога религије данас је у друштву веома контроверзна, условно и дискутабилна зависно од тога колико је функционално и интензивно повезана са парцијалним интересима владајућих и других политичких елита. У датим околностима може бити снажан кохезиони и интегративни фактор, моћан, стабилизирајући и корективни механизам како појединца тако и колектива. Међутим, када је уткана у дневни политички живот моћи и утицаја, тачније инструментализована, религија у савременој друштвеној пракси потенцијално може бити генератор сукоба.

У условима етноцентризма, мултиконфесионалности и мултикултуралности, верски идентитети су ембрион националног идентитета. Њихов однос има различите појавне облике. Примера ради, верска припадност код муслимана, много је снажнији кохезиони и хомогенизирајући фактор него национална припадност.

Разматрање везе верског и националног идентитета данас је веома важно за разумевање савремених политичко-безбедносних процеса у свету уопште, посебно у региону Блиског истока где покушаји поништавања једног а пропагирање другог верског идентитета снажно доприносе процесима верске радикализације, оличене у терористичким активностима, на пример тзв. Исламске државе.

Манипулација верским идентитетима имала је за последицу да ислам као камен спотицања, данас потпуно слободно „маршира“, настојећи да кроз процес отворене

---

* borisalecic@gmail.com

„дехристјанизације“, по сваку цену формира своју државу у којој има места само за припаднике ислама.

Кључне речи: верски идентитет, национални идентитет, тероризам, радикализација, Исламска држава

Уводна разматрања

Савремена цивилизација је у центар својих примарних интересовања данас ставила питање безбедности. Убрзани процеси индустријског, научно-технолошког развоја, економска, финансијска и културна глобализација нису дали значајнији допринос свеопштем миру и безбедности. Напротив, безбедност све више оптерећује савременог човека који се свакодневно сусреће са квалитативно новим безбедносним изазовима, претњама и ризицима. Укупно гледано, ради се о претњама без персонализованог непријатеља у које убрајамо феномен савременог тероризма, организовани криминалитет, економску социјалу неразвијеност и поларизације, развијање оружја за масовно уништење, еколошку и демографску неравнотежу и др.

У таквим условима нужно се намеће питање новог концепта безбедности и безбедносног идентитета обзиром да је насиље постало константа које ће се кретати линијом сусретања различитих цивилизација или како Семјуел Хантингтон наводи, између ислама и хришћанства. (Huntington, 1998:28,47) Обзиром да су језик и религија најпоузданији чувари историје и идентитета једног народа, савремени сукоби данас се искључиво посматрају кроз призму односа секуларног, религијског и конфесионалног. Управо у овом троуглу треба тражити функционални значај свих идентитета а посебно безбедносног, схваћеног као начин реаговања на савремене изазове, ризике и претње. Безбедносни идентитет је данас детерминисан религијским и конфесионалним и узрочно последично су повезани јер се и један и други заснивају на снажно израженој традицији, цивилизацији, историји, култури и политици.

Модерна историја показује да су Европа и Балкан одувек били подручја где су се сусретали и преламали интереси великих сила, актера политичких сукоба. У околностима и рефлексiji деловања спољњег фактора, практично је било немогуће не само развијати већ и очувати постојећи религијски и етнички идентитет. То је неизбежно имало за последицу организоване и спонтане покушаје супротстављања свим облицима угрожавања традиционалних вредности које су вековима биле заштитни знак идентитета и историје једног народа. Због тога се у име идентитета и потребе за националном и конфесионалном припадношћу често посеже за најсложенијим облицима политичког насиља.

С друге стране, поставља се парадоксално питање да ли идентитет као јединствена „комбинација различитих припадности, који није статичан и једном заувек дат, представља данас извор свих сукоба, односно, зашто се морамо одредити између једног и другог“, (Maalouf, 2002) модернистичког и традиционалног, религиозног и секуларног. Слично прогнозира и Хантингтон који сматра да ће у основи најопаснијих и најважнијих цивилизацијских сукоба бити идентитет, односно разлике у идентитетима и култури.

Да би се предупредили потенцијални сукоби, западна цивилизација кроз глобалне друштвене процесе настоји да свима наметне свој систем вредности као универзални што с друге стране имплицитно захтева добровољно, (мирно) или насилно реформисање аутентичних националних, религијских и конфесионалних идентитета других колективитета. То су безбедносни изазови са којим се суочава сваки идентитет а посебно религијски, што у перспективи доводи до настанка нових покрета који покушавају промовисати нове врсте духовности. Већина тих покрета, због неприлагођености савременим друштвеним процесима бива неприхваћена и маргинализована, што их позиционира у зону, по безбедност, друштвено опасних актера. Тачније, не искључује се могућност да ће поједини новонастали покрети, под формом заштите религијског и етничког идентитета као и остваривања других екстремних циљева и интереса, по сваку цену прибећи облицима политичког насиља па и тероризму. Ово је посебно типично за мултиетничке, мултиконфесионалне и мултикултурне просторе где су ове различитости генератор сукоба и стожер фундаментализма.

Политичко насиље и идентитети

Узимајући у обзир да у деструкцији националних, религијских и конфесионалних идентитета кључну улогу има економски глобализацијски фактор који смањује утицај националних држава, не треба заборавити да се у ерозији суверене припадности појединца и колективитета као и идентитета, ипак налази глобална политика. Упоредо се сматра да ће национална држава у наредним деценијама бити сигурно место очувања идентитета људи, јер упркос томе што су њене функције и аутономија данас видно нарушене глобалним променама и ранационалним трендовима, још увек се није појавио одговарајући супститут који ће је заменити као кључну јединицу. (Kenedi, 1997:155)

Питање узрока и основа политичког насиља у савременом свету данас је веома комплексно. Дестабилизација друштвено политичких, економских и социјалних односа не може се данас посматрати као резултат изолованог дејства само једног фактора. Напротив, реметилачки фактори су бројни, једни су примарног а други секундарног значаја. Актуелни друштвени амбијент је показао и потврдио да је насиље данас веома важан, незаобилазан и најефикаснији инструмент за реализацију различитих циљева и интереса. У таквим околностима основано се поставља питање да ли су агресивност и потреба да се стално трага за непријатељем иманентни и урођени људској природи или су резултат свесно и плански пројектованих друштвених неједнакости. Тачније, спирала политичког насиља у основи има реактивну димензију и суштински је увек мотивисана националним, етничким, верским, расним и конфесионалним статусом појединца, социјалне групе или организованог колективитета.

Што су интегративни процеси глобализације интензивнији и снажнији, конфликтни потенцијал је све израженији, посебно у вишенационалним и мултиконфесионалним подручјима где традиционално добри и релативно стабилни међунационални и религијски односи и хармонична мирољубива коегзис-

тенција, све више бива угрожена инструментализованим облицима политичког насиља, које постаје механизам и „средство за решавање социјалних конфликта.“ (Горбунов, 2012:9) Практично, оно је у модерно доба постало реални фактор за остваривање политичких, економских, војних и безбедносних интереса.

Упоредо са глобализацијским процесима и тенденцијама, у појединим деловима Европе, посебно у источноевропским земљама као и на Балкану, почели су се развијати покрети који теже очувању историјског наслеђа, националног и културног идентитета и аутентичности. (Ангуло, Коновалов, 2004:7) Управо период после хладног рата илуструје да се природа и суштина политичког насиља налази у актуелним друштвеним процесима, кретањима, немогућности остваривања интереса појединих друштвених група, оштрим противуречностима који отуда произилазе, изразитим социјалним разликама, недовољним способностима организовања и спровођења власти и привредног система, субверзивном деловању иностраног фактора који економски, политички и војно подрива систем. (Simeunović, 1989:67,68)

Резултат ових деструктивних процеса су бројни сукоби, међунационални, религиозни и кризна жаришта чији су актери „велики играчи“ који су се у њих интересно укључили са намером тзв. „гашења пожара“. Пракса је показала да се на овај начин угрожава и доводи у опасност национални, етнички и религијско конфесионални идентитет појединца и колективитета, што временом ствара конфликтни капацитет који веома често у основи има верску димензију. Тиме је религија стављена у центар пажње као механизам заштите, хомогенизације, мобилизације и уопште узев опстанка угрожених друштвених група које у циљу очувања свог идентитета, често посежу за разноврсним па и најтежим облицима политичког насиља као што су и међународни тероризам. Мотивациони фактори савременог тероризма значајно су се променили, постали су шири и односе се не само на промену постојећих политичких режима, сепаратизам и др. већ и на националну и верску реконфигурацију. На сцени је тзв. „сукоб цивилизација“, хришћанске и муслиманске, у којем ова друга покушава преобликовати свет у складу са исламским вредносним системом заснованим на строго изворном тумачењу религије која постаје супериорнија у односу на политичку моћ и утицај.

Седамдесетих година 20 века ислам се све више сели на запад што у процесима оштре глобализације неизбежно отвара питање муслиманског идентитета. На друштвеном нивоу се појављује сукоб два супротстављена интереса, очувања традиционалне религије и с друге стране усвајања модерних стандарда који са собом носе опасност асимилације. Из тих разлога, муслимански верски и етнички идентитет снажно заговара континуитет и подразумева очување традиционалних верских маркера, начина одевања, верских обреда и др. што у датим друштвеним околностима може довести до изолованости и самодовољног затварања муслиманских заједница. Покушаји државно политичког естаблишмента, јавног мњења и других да се супротстави или игнорише овакве тенденције, реално може изазвати реактивни, верски заснован екстремизам и радикализам и отежати неопходан процес социјализације. То

рађа стереотип да су муслиманске етничке заједнице, по пореклу, традицији, обичајима, потенцијално друштвено опасни, што је неоснована генерализација. Тиме се врши парадоксална политизација и секуритизација њиховог религијског идентитета, ствара плодно тло за ирационалне страхове, страсти и исламофобију. Супротстављање било којој врсти идентитета, посебно легалним и законитим механизмима, (нпр. забрана зарова и хиџаба), може бити контрапродуктивно јер с друге стране јача осећај припадности заједници, буди потребу верске и етничке хомогенизације, чинећи је друштвено затвореном а све је то због мотивационо незадовољавајућег друштвеног статуса и отежане интеграције.

Потребно је успоставити неку врсту равнотеже између супротстављених интереса и захтева, односно очувања верског и професионалног идентитета и легитимне потребе обезбеђивања највишег нивоа безбедности. Потпуна верска конверзија, модерничка социјализација и интеграција доводе у питање афирмацију верског плурализма, поништавају исламски верски идентитет, и стварају простор за реакцију радикалних исламских верских кругова. Да неби изгубили свој портрет и традиционалне вредности, „муслимани у својој новој земљи морају непрестано да обнављају своју веру унутар система који нимало не охрабрује испољавање његове религиозности.“ (Alam, 2012:107) „У европским оквирима не долази до прости транспозиције религије у нови географски простор, напротив, овде је на делу дубински преображај односа између верског идентитета и територије, што утиче на његово преобликовање.“ (Alam, 2012:107)

Без обзира на то, ипак се сматра да „реисламизација иде у корак са мондијализацијом, глас проповедника данас допире у све крајеве земаљског шара, то важи за обичаје, симболе, исламске женске мараме...стандардизује се одређено понашање...подједнако су заступљени и фармерке и хиџаб.“ (Alam, 2012:14) Тако створена и наметнута исламска верзија западног идентитета, временом може да искључи и неутралише неке заштитне знаке и важне аспекте исламске верске, професионалне и културне припадности што ствара потенцијални конфликтни простор. Сматра се да „они који занемарују религију, у својим анализама савремених дешавања, то чине на сопствену штету“ (Berger, 2008: 138) па се мобилизација исламског идентитета може схватити као интегрални део легитимног права муслиманског народа на самоопредељење.“ (Berger, 2008:119)

Религијски идентитети, ислам и тероризам

Полазећи од Хантингтонове тезе да ће цивилизацијски сукоби у основи бити засновани на разликама у културама и идентитетима и да ће оне бити најизраженије на пољу религије, са правом се онда констатује да религија није само „систем веровања и идеја већ је она и систем деловања“, (Стојадиновић, 2013:113) односно моћан механизам самоконтроле појединца па и колектива. (Станковић, 2013:134) С једне стране, она је кохезиони, интегративни и мобил-

лизационо хомогенизирајући фактор а с друге стране, феномен који има и потенцијални конфликтни, дестабилизирајући капацитет. Дуго се сматрало да ће важност религије под утицајем савремених, глобализацијских и модерних процеса, дефанзивно слабити што је савремена пракса демантовала. Напротив, религија је издржала тест времена, успешно се адаптирала савременим друштвеним и геополитичким процесима, учествује у њима транспарентно било као централни актер или као веома значајан фактор који идеологију преобликује „иза завесе“.

За поједине конфесије религија је била заштитник аутохтоних различитости и активациони фактор одупирања свим покушајима неутралисања и брисања самосвојности. Покушај укидања идентитетских разлика, посебно етничких и верских, нужно води насиљу оних који су угрожени, односно погођени „глобалном културом која мења традицију, локалну културу и њен фолклор зарад космополитског духовног обрасца.“ (Рејџуловић, 2002:76) У таквим околностима стварају се погодни услови за манипулацију свим идентитетима што се највише види на примеру муслимана који су делом инструментализовани, тј. користе се као средство за остваривање других политичких циљева чиме је отворен простор за верске антагонизме, нетрпељивост, њихову радикализацију и конфликте. Експанзија ислама који је према Хантингтону као „религија мача“ склон насиљу, имала је за последицу парољу „ислам је решење, религија живота, ислам је држава, што убрзо бива прихваћено и од сунита и шита.“ (Sahib, 2013:336,337) Ово је због тога што нема потпуно „чисте религије“ изван историјског и политичког времена и простора што имплицира на тезу да религијски и етнички идентитет примарно није изворни повод конфликта већ је то политичка моћ и интерес.

Без обзира на то, демографско и експанзивно ширење ислама на неарапски простор, посебно Европу, представља, прво, културно цивилизацијски а потом и безбедносни изазов за савремено друштво.

У последњих педесетак година приметне су веома значајне промене на европском религијском простору посебно у контексту муслиманске популације која је према истраживањима америчког Центра за истраживање глобалног хришћанства, постала најбрже растућа популација. Примера ради, средином осамдесетих година у Европи је живело око 23 милиона муслимана што је 2.8% укупног европског становништва. Данас је тај број нарастао на 45 милиона или око 6%, од чега је у државама европске уније око 19 милиона или 3,8% муслимана. Уколико се настави овакав демографски тренд, број муслимана у Европи ће се према пројекцијама америчког PRC центра¹, 2050.године, удвостручити а у неким земљама и утростручити. Процењује се да ће их у Европи бити између 7,5-8% од укупног броја становништва.

У оваквим околностима неизбежно се отвара низ питања религијског и конфесионалног идентитета муслиманске популације у Европи, њихових верских слобода, верских објеката-џамија, образовања, културе, кодекса об-

¹ Pew Research Centar, SAD, Vašington, DC, 2004. невладина, неполитичка организација, бави се демографским, социјалним и медијским истраживањима

лачења, тачније, њихове интеграције у западно европско секуларно друштво. Посебан печат исламизацији Европе а посебно Балкана даје конвертитска димензија јер је све већи број оних који прихватају ислам било добровољно кроз форме склапања брака или кроз прихватање ислама као наводно новог смисла живота. Овоме значајно доприноси и крајње либерална политика појединих европских држава које не само да формално правно дозвољавају отварање великог броја исламских верских објеката и центара већ се веома често појављују као инвеститори и финансијери, угрожавајућ тиме сопствени идентитет. На тај начин, муслиманске заједнице кроз легалне форме верских слобода, врше индоктринацију оних категорија муслиманског становништва које се није у довољној мери свеукупно интегрисало у локални амбијент што потенцијално може да води њиховој екстремистичкој и верској радикализацији. У пракси је забележен не мали број примера отворене злоупотребе исламских верских објеката и центара којих у Европи има између 8 и 11 хиљада, где се суптилно и перфидно покушава променити европски систем вредности и наметнути исламски, заснован на Курану, односно религији. То је довело до јачања десних, реакционарних и националистичких снага које су у појединим европским земљама извршиле снажан притисак на политички естаблишмент у циљу забране рада исламских верских центара и протеривања верских службеника–имама.

Тако је Влада Аустрије, 2018. године на основу тзв. Закона о исламу који забрањује финансирање верских објекта из иностранства, (ступио на снагу 2015.г.), донела одлуку да се затвори више џамија и протера између 40 и 60 верских службеника, отказујући им важеће боравишних дозвола. Полицијско безбедносне структуре ове земље установиле су да се из појединих верских центара, посебно у Бечу, отворено пропагира сунитски, салафистички верски правац који има екстремни фундаменталистички приступ исламу. Подсећања ради, најрадикалнији припадници овог верског покрета, основали су тзв. Исламску државу, (ИД), а исти у изворном тумачењу ислама заговарају најсуровије методе деловања и борбе против „неверника“, као што су самоубилачке терористичке акције, одсецање главе, разапињање на крст и др.

Сличне верске рестрикције практиковане су на државном нивоу и у Француској, Мађарској, Словачкој и другим европским земљама где је законским и подзаконским прописима забрањивана или ограничавана изградња верских објеката. На овом плану посебно се експонирала афричка држава Ангола која је била прва хришћанска земља која је званично забранила ислам као религију, квалификујући је сектом. Пошло се од става да се у исламским верским и културним центрима и објектима, између осталог, окупљају радикални исламисти, организују антидржавне идеолошко-политичке активности и проповеди, врше промоције проповедне литературе, индоктринација младих муслимана, што је довело до фронталног рушења џамија у овој земљи.

Колики је индоктринирајући значај и пропагандни утицај верске литературе показује пример Холандије, где је 2017. године, блок опозиционих политичких странака, покренуо иницијативу о званичној забрани продаје Курана и забрани рада појединих исламских верских објеката-џамија.

Реални ефекти и циљ ових верских лимитација за сада су непознаница у пракси земаља које их практикују или предлажу али се објашњење може тражити у контексту тзв. „виртуелних џамија“, односно о могућностима да се присуствује молитвама и проповедима имама на другом крају света, чиме се упражњавање религије премешта из јавног у приватни, лични простор верника (Бакић-Хејден, 2014:33).

Без обзира шта је био примаран циљ, државно правне забране и ограничења у афирмацији муслиманског верског и конфесионалног идентитета, поред јачања екстремне деснице, отвориле су простор и за тзв. „компезационо насиље“ исламских радикалних кругова, што је прерасло у још већи безбедносни изазов и ризик којим се угрожава и сам европски, секуларни систем вредности. У основи ове сасвим реалне опасности су све врсте идентитета као и питање даље интеграције муслиманске заједнице у савремене европске токове. Статистички подаци изведених терористичких аката управо показују да њихови извршиоци углавном воде порекло из европских земаља где су рођени, образовани, што практично значи да су друштвено историјске околности и неуспели интеграцијски мултикултурализам у потпуности заказали или су препуштени спонтаности историје. Условно речено, изазвани реактивни екстремизам и радикализам, кроз манифестационе облике, опет на погрешан начин афирмише и промовише исламски верски идентитет, традицију културу и др. Тиме се још снажније развија димензија припадности муслиманској заједници јер преовладава њихов осећај угрожености и понижености. Пример за то је такозвана ИД која је с једне стране делом резултат сплета друштвено историјских околности и нестабилности у региону Блиског истока а с друге стране и „слабе државе“ као и религијских уверења. Због тога се муслиманска заједница неоправдано „контекстуализује“ и стереотипно изједначава са исламом као глобалном опасношћу чиме се ствара исламофобични осећај. Ипак верска димензија конфликта остаје један од главних разлога савремених превирања у Европи а посебно на Балкану.

Религијско конфесионална димензија циљева Исламске државе

Супродстављање свим облицима насилног екстремизма и тероризма, посебно верски мотивисаног, представља глобални проблем који захтева више-димензионални приступ. То се види на примеру ИД која на екстремној и верско радикалној политичкој идеологији компромитује „ислам као веру мира“. Исламска држава је глобална безбедносна претња и изазов целокупној међународној заједници јер на идеолошком плану и у пракси, сублимација је исламистичких тенденција са краја прошлог и почетка овог века. Њена визија је успостављање власти по узору на ортодоксни калифат из седмог века наше ере. (Лечић, 2017:9)

У првим фазама свог настанка и постојања ИД је искористила и злоупотребила већ акумулирано незадовољство и фрустрације и из тога проистеклу агресивност муслиманских верских и етничких заједница на Блиском истоку,

инструментализујући их за своје прокламоване циљеве. У околностима тако угроженог идентитета и немоћи, фрустрирана и разочарана муслиманска заједница почела је отворено да развија мржњу која се убрзо „претворила у компензационо насиље.“ (Fromm, 1987:17,18) Тако створен међупростор ИД је искористила за своје свеопште дестабилизирајуће деловање настојећи да по сваку цену рedefинише и поново успостави и поврати муслимански и верски идентитет кроз нову заједницу свих муслимана у свету, тзв. калифат. Тежња ка аутентичној верско религијској припадности и самосвојственој идентификацији, имали су за резултат најсуровије облике насиља па чак и према својим сународницима који су у датом тренутку другачије размишљали. Тачније, у име и за рачун колективног идентитета, религија је покушала да поврати изгубљене статусне позиције и за то јој је била потребна инструментализована идеолошко политичка снага за остваривање зацртаних циљева. Ислам је вера која је у односу на државу одувек имала „узвишеније место а држава је била само механизам за уздизање вере на највиши могући ниво у друштву, (Нуџић, 2013:369) што је између осталог коцепт деловања ИД.

У оваквим оквирима треба посматрати организационо функционалне циљеве и активности феномена тзв ИД, која има своју предисторију.

Корени настанка ове транснационалне, цихадистичке терористичке организације датирају још из 2003./2004. године када су формиране милитантне, фундаменталистичке групе сунитског верског правца као реакција на тадашњу војну интервенцију САД на Ирак. Извесно време пре тога ове терористичке групе оружаном су се сукобиле са ирачким шиитским паравојним формацијама а касније и са политичким режимом у Багдаду. Други сматрају да настанак ИД треба везивати за 1999. годину када је у Авганистану основан лгор за обуку цихадиста, назван *Tauhid val Džihad* на чијем челу је био Abu Musab al Zarqawi, први оснивач ИД. (Hosken, 2015:7)

Све ово резултирало је самопроглашењем ИД 2014. године, да би неколико месеци касније екстремна фракција сунитских фундаменталиста, тзв. салафисти, прогласили калифат у којем није било места за живот хришћана, језуита и шита. Избијањем грађанског рата у Сирији, ИД се заједно са другим исламистичким групама, активно укључила у извођење терористичких акција најширих размера, не само у региону Блиског истока већ и на територијама западноевропских држава. Радило се о реактивном деловању, односно одмазди због војних операција Нато пакта у Ираку, Авганистану и Сирији.

У периоду свог деловања ИД се сматрала најбоље организованом, најдисциплинованијом и финансијски најјачом терористичком организацијом која је идеолошко-пропагандном машинеријом за кратко време успела да задобије поверење и подршку широких размера. Међутим, релевантни муслимански фактори у свету, разне муслиманске и верске организације као и саудијски муфтија који је салафиста, нису ни у назнакама подржавали екстремистичку терористичку идеологију ИД. Један од разлога за то су бројни оружани сукоби ИД са другим исламистичким групама, сународницима и противницима сиријског режима.

У оваквом амбијенталном оквиру, нужно се намеће питање религијско конфесионалне и политичке идеологије као основа деловања ИД. Питање је комплексно јер га прати низ суштинских парадокса као на пример унутармуслимански сукоби „браће“ – сунита и шита и других фракција, који се опет боре против заједничког непријатеља, тј. западних коалиционих снага, затим ту су и дијаметрално супротни интереси Русије и САД који војно политички подржавају различите стране а присутне су и различите позиције званичног Ирана и Саудијске Арабије као и недефинисана улога курдске етничке заједнице.

Без обзира на одсуство декларативне и званичне подршке релевантних муслиманских фактора, утицај ИД се ширио и растао верски, идеолошко политички и територијално. База убрзаног успона налазила се у екстремној религијско политичкој доктрини вехабијског покрета, односно салафизму. Ради се о конзервативном, антиреформском и традиционалном исламском верском правцу с краја 17. и почетка 18. века који се заснива на изворном, аутентичном тумачењу и интерпретацији Курана и хадиса (порука), пророка Мухамеда. Салафизам снажно одбацује све оно што нема упориште у Курану и по сваку цену инсистира на цихаду и такфиризму, односно тежи да се муслимани прво у сопственим редовима „обрачунају“ са тзв. лошим „неправоверним“ муслиманима – неверницима па тек онда са осталим непријатељима. Захтевају буквално и дословно изворно тумачење свих верских списа а не метафорично, слободно и скривено. Обзиром да постоје четири категорије цихада – цихад против самог себе, (унутрашња борба у самом човеку, борба добра и зла), цихад језиком, цихад руком и цихад мачем – вехабистично салафистички верски правац од свог почетка строго инсистира на овом последњем, цихаду мачем, који подразумева рат и крвопролиће. Колико је овај верски правац раширен и у експанзији илуструје податак да у САД, вехабије контролишу око 80% џамија а слична је ситуација и на Балкану.

На наведеном радикалном верском контексту заснива се идеологија ИД која прво настоји да религијски „очисти своје редове“ а потом да се обрачуна са вековним непријатељима, САД, Израелом и другим верским идентитетима који угрожавају тзв. „истину ислама“. По овом обрасцу се сасвим јасно објашњавају унутармуслимански расколи и конфликти као и политички мотивисано насиље које своје исходиште налази у међународном тероризму. Колико је глобално, друштвено опасан вехабистичко салафистички правац, илуструје један од извештаја европског парламента из 2013. године где је наведено да „ниједна муслиманска земља није безбедна од њихових операција и да они увек у основи имају за циљ да тероришу своје противнике“.

Поред ове цихадистичко религијске димензије која је мотивациони фактор, ИД неизоставно има и криминално политички аспект заснован на пролиферацији оружја, трговини нафтом и наркотичким средствима. Под утицај овог радикално верског концепта и идеологије, потпали су млади муслимани из низа западних земаља који су се културно и модернички интегрисали али не употпуности и религијски. Због тога је данас један од главних проблема раздвајање религијског од културног идентитета. (Вукомановић, 2015).

Да је религијско конфесионални идентитет један од битних мотивационих фактора настанка и деловања ИД, потврђује и верско идеолошки профил идејног творца и вође Ал Каиде и ИД, Ahmada Fadhila Nazzal al Khalaylaha, познатијег као Al Zarkawi. Још од своје ране младости почео се занимати за религију и читање верске литературе која га је уз свакодневно посећивање локалне џамије у јорданском граду Zarqū, верски индоктринирала, прво радикалном доктрином салафизма а потом и таквиризмом.

Почетну теоријско верску индоктринацију надограђивао је војном обуком у камповима где је стекао драгоцену искуство за извођење терористичких акција. Због своје екстремне оријентације и криминогеног понашања, почетком деведесетих година доспео је у затвор где је стасао модерног терористу кроз контакте са екстремистима сличног профила. У затвору је ширио верски радикализам „врбјући“ потенцијалне терористе, постепено их уводећи у свет тероризма. Искључиво се руководио муслиманским верским фанатизмом и као такав, привукао је пажњу тадашњег вође Ал Каиде, Осаме бин Ладена, што је убрзо довело до њиховог непосредног сусрета 1999. године у авганистанском граду Кандахару. Лидерске амбиције између њих убрзо су довеле до ривалитета и узајамног дистанцирања што је усмерило Al Zarkawia да формира сопствену терористичку ћелију на територији Ирака где је ширио екстремну верску мржњу према шиитима, називајући их „надолазећом опасношћу, истинским изазовом, вребајућом змијом, продорним отровом, непријатељским шпијунима.“ (Weiss, Hassan, 2015:49) Циљ му је био изазвати на верској основи грађански рат у Ираку између сунита и шиита. Своју радикалну верску стратегију Al Zarkawi је преточио у писани документ, манифест у којем је ставио акценат на религијски и конфесионални концепт, оправдавајући тиме своје најбруталније цихадистичке методе.

Милитантни наследници Al Zarkawia који је убијен 2006. године наставили су са овим радикалним верско религијским концептом ИД што се потврдило у низу примера касније терористичке праксе.

Верска радикализација као аспект религијског тероризма Исламске државе

Иако су коалиционе снаге војно поразиле ИД, њена идеологија заснована на радикалном исламском идентитету – религијском, етничком, представља и данас велику опасност по безбедност савременог света. Она се посредством друштвених мрежа и бораца који су се с ратом захваћених подручја вратили у западне земље, пропагандно шири а значајну улогу на том плану имају радикализоване верске вође – имами, који додатно радикализују и верски индоктринирају критичне категорије припадника и симпатизера ИД. Реална ситуација (војни пораз), нужно је утицала на промену пропагандних облика њеног будућег деловања. Послата је отворена порука да је ислам нападнут и у опасности и да због тога цихад треба наставити на тлу Европе. Посебна пажња почела је да се посвећује верској радикализацији посебно жена и деце ради остваривања

терористичких циљева ИД. Метод самоубилачког тероризма све више постаје стратешки веома важан а своје оправдање и објашњење проналази у религијском идентитету. Мотив за самоубилачки тероризам је покоравање и „жртвовање Алаху и духовно прочишћење“ а све у име вишег циља – ислама. Интервјуисани припадници и симпатизери ИД, трвили су да их је „интелектуализам и њихов начин ширења религије као и борба против неправде“ (Weiss, Hassan, 2015:201) привукла ИД. Радило се о веома вештој инструментализацији религије као мотива и аргумента у борби за тзв. „чист ислам“. Религијски идентитет се показао као веома важан индоктринарајући фактор креирања вредносних система одређених категорија муслиманских верника, пре свега младих муслимана и жена. Вештина и моћ индоктринације постало је снажно оружје пјединих верских вођа који су суптилно радикализовали III и IV генерацију муслимана припремајући их за екстремистичко терористичке акције у европским земљама.

О радикализацији и улози жена самоубица у интервјуу New York Times говорио је судија врховног специјалног суда из Париза, наводећи да је ИД давала посебне, специјалне задатке младим муслиманима који су се састојали у ширењу верске пропаганде, превођењу и дистрибуцији верске литературе и религијских садржаја, преношењу важних порука, мобилизацији и „врбовању“ симпатизера ИД². Радило се о потпуно новој стратегији деловања ИД на тлу Европе, заснованој на радикализованој улози жена.

Бројни су примери који потврђују ову нову стратешку оријентацију и праксу ИД и наводимо неке од њих.

Почетком 2016. године у немачком граду ХанOVERу, петнаестогодишња девојка, муслиманка, двојна држављанка Немачке и Марока, на централној железничкој станици, током рутинске провере идентитета, нанела је ножем тешке телесне повреде полицајцу. Истрага је утврдила да је она преходно борила у Турској са циљем да приступи ИД у Сирији, где би се додатно обучила за извођење терористичких аката у Немачкој и у другим европским земљама. Том приликом пронађен је пропагандни материјал и верска литература као и видео снимак на којем се јасно види да је положила заклетву о верности ИД³.

Затим, у Паризу је 2016. године у непосредној близини катедрале Нотре Даме, откривена група од четири жене муслиманске вероисповести које су се припремале да изврше терористички акт аутомобилом – бомбом у којем се налазило пет бутан боца и три резервоара са нафтним течним гасом и један радио–одашиљач. Приликом хапшења, једна од њих тешко је повредила француског полицајца убодом ножем. Утврђено је да су се спремале да после извршеног терористичког напада, отпутују у Сирију и прикључе се ИД којој су претходно приступиле на верској основи.

---

² <http://www.nytimes.com/2016/10/02/world/europe/womens-emergence-as-terrorists-in-france-points-to-shift-in-isis-gender-roles.html>;

³ <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/germany-terror-attack-isis-islamic-state-hanover-train-station-police-officer-safia-es-15-teenage-a-7551116.html>;

Исте године, у Француској је лишена слободе муслиманка, старости 16 година, јер је у континуитету верски радикализовала и индоктринирала своје вршњаке у циљу приступања ИД ради вршења тероризма. Користила је пропагандни материјал верског садржаја^{4 5}.

О укључености жена у терористичке активности ИД, њиховој радикализацији, говоре и примери из Велике Британије где су у Бирмингему 2017. године ухапшене две рођене сестре, старости 21 и 23 године, које су тајно шириле верску пропаганду и припремале терористички напад у име ИД. Средином исте године на лондонском аеродрому Хитроу, у две одвојене акције ухапшене су две муслиманке, старости 21 и 22 године, од којих је једна путовала у Сирију са циљем да се прикључи ИД а друга се после неколико месеци проведених у војним камповима ИД, вратила на територију Велике Британије са конкретним терористичким задацима.^{6 7 8}

Сличан ситуација десила се и у Мароку 2016. Године када је откривена терористичка група од 10 жена, муслиманске верисповести, (4 малолетне), која је планирала терористички напад у време парламентарних избора у овој земљи. Претресом станова пронађени су пропагандни, екстремно верски садржаји као и прслуци са експлозивом и СМС контакт поруке са борцима ИД.⁹

Сви ови примери показују и потврђују верско религијски концепт терористичког деловања исламске државе и значај религијско етничког идентитета као мотивационог фактора. Подаци из полицијских истрага такође говоре да је исламски идентитет био један од снажнијих мотивационих фактора приступања циљевима ИД. У годишњим извештајима ЕУРОПОЛА о стању и трендовима тероризма у Европи, констатује се да је значајно повећан број жена муслиманске вероисповести које су у критичном периоду путовале из Енглеске на територију Блиског и Средњег истока а радило се углавном о млађим особама старости између 18-22 године. Установљено је да је мотив путовања био приступање ИД¹⁰.

Заједничко за све наведене случајеве је претходна верска радикализација, образовна индоктринација веџебистичко-салафистичким садржајем ИД. Нови облици пропагандног, идеолошко верског деловања ИД резултат су нове констелације снага у региону Блиског истока, јер иако је војно поражена, ИД у промењеној тактици сада заговара концепт непосредног терористичког дело-

⁴ <http://www.theguardian.com/world/2016/aug/08/french-girl-16-allegedly-islamic-state-paris-telegram-app.html>;

⁵ <http://www.theguardian.com/world/2016/sep/11/woman-charged-over-failed-terror-attack-on-notre-dame-in-paris-gare-de-lyon>

⁶ <http://www.bbc.com/news/uk-england-birmingham-39695526>;

⁷ <http://www.independent.co.uk/news/uk/crime/heathrow-woman-terror-attack-arrested-held-detained-police-syria-preparation-a7815721.html>;

⁸ <http://www.dailymail.co.uk/news/aarticle/4901674/Woman-arrested-Heathrow-terrorism-offence.html>;

⁹ <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/10/05/morocco/arrests-ten-female-isil-suicide-bombers-who-planned-to-s2/>;

¹⁰ <http://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/eu-terrorism-situation-and-trend-report>;

вања на самој територији западно европских земаља, тачније тамо где притајено живе њени симпатизери и припадници, јер то производи већи бол и страх у односу на ефекте терористичких аката извршених на територији под контролом саме ИД.

У оваквим околностима, религијски идентитети су мотивационо средство за остваривање политичко терористичких циљева али нису једини, јер анализа праксе показује да је међу њима био не мали број извршилаца тероризма који нису били дубоко религиозни и нису редовно посећивали исламске верске објекте-џамије, тачније, нису имали довољно предзнања о исламу и Курану. Истраживања су показала да се у основима исламске радикализације били и други мотиви не само сметње у идентитету личности, већ и незапосленост, недоступност образовања, криминалне активности, комплекси ниже вредности и друго.

Тако створен међупростор, искористила је терористичка ИД која је пропагандно понудила наводну алтернативу – осећај идентитетске припадности и важности што је у природи и суштини човековог бића.

Закључак

Као вишедимензионални феномен, религија и на њој засновани идентитети, у савременом друштву може имати сасвим различиту улогу. Може бити део решења као и део проблема зависно од тога да ли је уско повезана или циљано инструментализована са партикуларним националним, етничким и културним идентитетима. Током људске цивилизације религија је с једне стране имала кључну улогу у сузбијању насиља и агресије а опет с друге стране била је сасвим реалан узрок разних облика насиља, екстремизма, тероризма, што значи да је у датим друштвено историјским околностима била стабилизациони или деструктиван актер. У сваком случају, она је моћна и утицајна снага у обезбеђивању међународног мира и безбедности. Француски филозоф Блез Паскал је навео да „људи не чине зло никад тако потпуно и радосно као из верских убеђења“, што нам даје основ за закључак да политички екстремизам и тероризам у великој мери могу да извиру из религије. Иако религија није примарни покретач насиља она може бити нека врста окидача и инспирације за радикализам и насилни екстремизам.

Савремени тероризам и радикализам, данас су резултат глобалног насиља и геополитичких кретања који се померају удесно, што даје основ за величање појединих религијских, етничких и политичких идентитета. Иако у свакој религији постоји читав спектар искључивости, као на пример у светој књизи муслимана – Курану, где стоји „једина права вера је ислам“, општи је закључак да политичко насиље ипак не произилази из учења ни једне религије.

Религиозни и конфесионални идентитети су од примарне важности за безбедност друштва „јер што је суверенитет за државу то је идентитет за друштво – кад изгуби суверенитет држава је нестала а кад изгуби идентитет, друштво није преживело.“ (Weaver, 2003:366, 368)

Литература:

1. Ангуло, Андрес Ландабасо, Коновалов, Алексей (2004): *Терроризм и этнополитические конфликты- терроризм сегодня*, т.2, ОГНИ, Москва
2. Alam, Haled Fuad (2012): *Globalni islam*, Službeni glasnik, Beograd
3. Bakić-Hejden, Milica (2014): *Religija i religijski autoritet u doba sekularizma i globalizacije – neke implikacije za Balkan*, Zbornik Etnografski institut SANU, Beograd
4. Berger, L. Piter (2008): *Desekularizacija sveta – preporod religije i svetska politika*, Mediterran publishing, Novi sad.
5. Cvetkovska-Ocokoljić, Violeta, Cvetkovski, Tatjana (2010): „*The Influence of religion on the Creation of National Identity in Serbia*“, Journal of Identity and Migration Studies, Vol.4, No 2, University of Oradea
6. Fromm, Erich (1987): *Človekovo srce: njegov demon dobrega in zla*, Državna založba Slovenije, Ljubljana
7. Hosken, Andrew (2015): *Carstvo straha: Islamska država – pogled iznutra*, 24 sata d.o.o., Zagreb
8. Горбунов, Константин (2012): *Терроризм: история и современность. Социально-психологическое исследование*, Форум, Москва
9. Hantington, P. Semuel (1998): *Sukob civilizacija i preoblikovanje svetskog poretka*, CID, Podgorica
10. Kenedi, Pol (1997): *Priprema za dvadeset prvi vek*, Službeni list SRJ, Beograd
11. Lečić, Boriša (2017): *Islamska država – od utopije do krvave distopije*, Kultura polisa, Institut za evropske studije, Beograd
12. Maalouf, Amin (2002): *U ime identiteta – nasilje i potreba za pripadnošću*, Prometej, Zagreb
13. Nuhić, Mehmedalija (2013): *O islamskom identitetu muslimana u BiH*, Zbornik: nacionalni identiteti i religije, Institut za političke studije, Beograd
14. Pejčulović, Miroslav (2002): *Globalizacija: dva lika sveta*, Gutenbergova galaksija, Beograd
15. Sahib, Džafar (2013): *Dilema političkog islama: Između šerijata i identiteta*, Zbornik: Nacionalni identiteti i religija, Institut za političke studije, Beograd
16. Simeunović, Dragan (1989): *Političko nasilje*, Radnička štampa, Beograd
17. Stanković, Vladan (2013): *Identitet, nacija, religija – teorijske i korelacione postavke*, Zbornik: Nacionalni identitet i religije, Institut za političke studije, Beograd
18. Stojadinović, Miša (2013): *Religija i identitet u savremenom društvu*, Zbornik: Nacionalni identitet i religije, Institut za političke studije, Beograd
19. Vukomanović, Milan (2015): *Naš terorizam*, „Peščanik.net“
20. Weiss, Michael, Hassan, Hassan (2015): *ISIS: u srcu vojske terora*, Buybook, Zagreb
21. Weaver, Ole (2003): *European Security Identities 2000*, European Security Identities (eds. Burgess, P., Tunander, O.), PRIO Report 2/2000, Oslo, u: Reforma sektora bezbednosti (ur. Hadžić, M.), Institut G 17 plus i CCVO, Beograd

Електронски извори

1. <http://www.nytimes.com/2016/10/02/world/europe/womens-emergence-as-terrorists-in-france-points-to-shift-in-isis-gender-roles.html>
2. <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/germany-terror-attack-isis-islamic-state-hanover-train-station-police-officer-safia-es-15-teenage-a-7551116.html>

3. <https://www.theguardian.com/world/2016/aug/08/french-girl-16-allegedly-islamic-state-paris-telegram-app.html>
4. <http://www.theguardian.com/world/2016/sep/11/woman-charged-over-failed-terror-attack-on-notre-dame-in-paris-gare-de-lyon>
5. <http://www.bbc.com/news/uk-england-birmingham-39695526>
6. <http://www.independent.co.uk/news/uk/crime/heathrow-woman-terror-attack-arrested-held-detained-police-syria-preparation-a7815721.html>
7. <http://www.dailymail.co.uk/news/aarticle/4901674/Woman-arrested-Heathrow-terrorism-offence.html>
8. <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/10/05/morocco/arrests-ten-female-isil-suicide-bombers-who-planned-to-s2/>
9. <http://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/eu-terrorism-situation-and-trend-report>

RELIGIOUS IDENTITIES - "THE ISLAMIC COUNTRY" MOTIVATION FACTOR OF TERRORISM

Summary: In the context of complex globalization processes, today perhaps more than ever, a modern man needs religion with its declarative value system which can neutralize, at least temporarily, the negative effects of political, economic, cultural and militaristic imperialism which destroy religious, national and cultural identities.

Modern social processes show that the relation between religion and identity is a very complex one because they are multi-dimensional phenomena which are daily transformed within social and historical time and space and adapted to modern social challenges, processes and trends. Religious identity, as M.Weber said, is not "just a system of beliefs and ideas," but at the same time "the gathering pillar, means of identification and mobilization."

The role of religion in today's society is very controversial and potentially questionable depending on how much it is functionally and intensively connected to the partial interests of ruling and other political elites. In certain circumstances, it can be a forceful cohesive and integrative factor, a powerful, stabilizing and corrective mechanism for both the individual and the collective. However, when it is implanted in the daily political life of power and influence, that is, when it is instrumentalized, religion in contemporary social practice can potentially be the generator of a conflict.

In the conditions of ethnocentrism, multiconfessionalism and multiculturalism, religious identities are the embryo of national identity. Their relationship has different manifestations. For example, religious affiliation with Muslims is much stronger cohesion and homogenizing factor than national affiliation.

Consideration of the link between religious and national identity today is very important for understanding contemporary political and security processes in the world in general, especially in the Middle East region where attempts to reverse one and propagate another religious identity strongly contribute to the processes of religious radicalization embodied in the terrorist activities of the so-called Islamic country.

The manipulation of religious identities resulted in Islam as a stumbling block, to "march" today completely freely, trying to form, at any cost, its own country which will receive only Islamic worshipers, and to do so through a process of open "dechristianization".

Key words: religious identity, national identity, terrorism, radicalization, Islamic state